

Розділ I. ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Part I. HISTORICAL AND ARTISTIC HERITAGE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE WORLD CULTURE

УДК 304.44:7.04

ДАВНЬОГАЛИЦЬКА АРХІТЕКТУРА В КОНТЕКСТІ САКРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ РУСИ XII–XIII СТ.

Чуйко Олег Дмитрович – кандидат мистецтвознавства, доцент, ДВНЗ

«Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаніка»

м. Івано-Франківськ

orcid.org/0000-0003-3713-5593

doi.org/10.35619/ucpmk.vi30.179

art.trivium@gmail.com

Стаття присвячена особливостям розвитку сакральної архітектури Галицько-Волинського князівства, яка, перебуваючи у руслі східнохристиянської традиції, використовувала романську будівельну техніку і сформувала систему декоративного оздоблення споруд із застосуванням білокам'яного різьблення, що є типовим для центрально- і західноєвропейської мистецької традиції. Висвітлено окремі аспекти наукової дискусії стосовно взаємовпливів галицько-волинської та володимиро-суздальської мурованої архітектури XII–XIII ст.

Виявлено, що, незважаючи на виразні ознаки західноєвропейських впливів, середньовічні церкви на території Західної Русі свідчать про особливість місцевої архітектурної традиції, виражену в технології будівництва, тенденціях облаштування інтер'єрів в унікальному внутрішньому просторі храмових споруд.

Ключові слова: Середньовіччя, архітектура, романська стилістика, Галич, Холм, Володимиро-Суздальське князівство.

Актуальність теми. Сакральна архітектура Галицько-Волинського князівства XII–XIII ст. є самотутнім явищем середньовічної європейської сакральної культури. З-поміж багатьох її пам'яток до нашого часу збереглася в перебудованому вигляді лише церква св. Пантелеймона, що у с. Шевченкове, теперішнього Галича. Рештки інших храмів досліджені під час археологічних розкопок, що розпочалися у 80-х рр. XIX ст. і тривають досі.

Огляд наукових досліджень. На думку М. Каргера, «... пам'ятки галицько-волинського зодчества XII–XIII ст. становлять винятковий інтерес не тільки для історії культури Західної України. Ці пам'ятки відкривають нову блискучу сторінку в історії культури і мистецтва всієї Русі, дозволяючи набагато глибше вивчити і зрозуміти ряд найбільш складних і, водночас, виключно яскравих сторінок цієї історії» [8; 14].

Дослідники різних поколінь відзначали впливи романської архітектури на зодчество Києва, Новгороду і, особливо, Чернігова. Але найпомітніший вплив романської стилістики спостерігаються на теренах галицької і володимиро-суздальської земель. На початку XII ст. у зодчестві Галицького краю, а з середини XII ст. і володимиро-суздальських земель, застосовується романська будівельна техніка з блоків тесаного каменю, формується система декоративного оздоблення споруд із застосуванням білокам'яного різьблення, зокрема і скульптурного.

Характеризуючи галицьку архітектурну школу, П. Раппопорт вважає безсумнівною одну, найбільш помітну особливість пам'яток цієї архітектури – наявність у них романських елементів. Він зауважує, чимало архітектурних форм і деталей галицьких споруд – бази, капітелі, профілі – мають суто романський характер. Техніка мурування з тесаних блоків білого каміння, абсолютно не властива архітектурі Київської Русі, також, безсумнівно, має романське походження [14; 460].

Мета статті – розкрити стильову своєрідність сакральних споруд, давньогалицької будівничої школи, а також мурованих храмів на землях Північної Русі.

Виклад матеріалу дослідження. В історичній та мистецтвознавчій науці розгорнулася тривала дискусія щодо витоків церковного будівництва часів Ю. Долгорукого і А. Боголюбського. Певний час домінувала «болгарська теорія», згідно з якою для храмів Суздальської землі привозили біле каміння з Поволзької Болгарії, звідки й, начебто, походили майстри. За іншою версією, успіхи зодчества Північно-Східної Русі були спричинені діяльністю будівничих із Західної Європи, яких запросив А. Боголюбський.

Констатувалось, що у пам'ятках 1158–1165 рр. утілились прикметні романські риси, зокрема, специфічне оздоблення фасаду, різьблена поверхня каменя, складні пілястри з півколонкою, завершеною різьбленою капітеллю, тонкі колонкові пояси кубічними капітелями, як, наприклад, в Успенському соборі у Володимирі, суворі античні профілі цоколів тощо.

Літописні відомості про церкви Холма XIII ст. з їх фасадним різьбленням і пам'ятки архітектури, відкриті під час розкопок 80-х рр. XIX ст., засвідчили подібність архітектури південного заходу і північного сходу Русі. У науковій літературі з кінця XIX ст. триває дискусія про те, кому належав пріоритет у появі споріднених пам'яток – володимиро-суздальським чи галицьким майстрам. Окреслилась і похідна проблема: чи впливало галицьке мистецтво на володимиро-суздальське або ж навпаки.

У 1910–1912 рр. у літописному Холмі проводив археологічні розкопки П. Покришкін, виявивши чимало архітектурних деталей, що походять із щедро оздобленої храмової споруди. Вони мають вигляд оброблених блоків глауконітового вапняку, відомого в літописі як «зелений холмський камінь». Більшість виявлених деталей є уламками баз, архівольтів, одвірків порталів та інших частин архітектурної декорації сакральної споруди [15; 316–317].

«Загальний характер профілювання архітектурних деталей, виявлених розкопками в Холмі, – відзначає археолог П. Раппопорт, – без сумніву, вказує на їх приналежність до XIII ст.. Фрагменти ці мають багато спільного з архітектурними деталями пам'яток володимиро-суздальського зодчества XII – поч. XIII ст. і ще більше з пам'ятками Галича. Церква Пантелеймона в Галичі, яка збереглася майже цілком, дає особливо близькі аналогії знайденим у Холмі уламкам архітектурної обробки» [15; 318].

Прихильниками «суздальської» теорії були Н. Артлебен, М. Воронін і В. Суслов, які, зокрема, вважали, що володимиро-суздальські пам'ятки, створені іноземними майстрами, надісланими Ф. Барбаросою та їх руськими учнями, згодом стали взірцями для споруд Галича і Холма. Важливим аргументом для тих, хто визнавав первинність володимиро-суздальського мистецтва, стало більш пізнє датування холмських пам'яток з їх насиченим пластичним декоруванням.

Видатний медієвіст В. Лазарєв у дослідженнях білокам'яної різьби на теренах Володимиро-Суздальського князівства визнавав її походження з Галича, проте намагався розділити архітектурні та скульптурні досягнення на творчість зовнішню – галицьку і локальну місцеву, начебто репрезентовану майстрами, які перейняли техніку роботи в камені, маючи споконвічні традиції художньої обробки дерева [9; 396, 339, 426].

На думку окремих дослідників, знаменитий «умілець Авдій», що його вирізняють серед майстрів, був навіть емігрантом із Суздальської землі і деякий час перебував у полоні в Золотій Орді, де його начебто бачив у 1246 р. Т. Карніні. У записах мандрівних подорожей справді згадується якийсь прославлений руський митець, але вбачати в ньому саме Авдія немає підстав. До того ж, якщо б він і справді був у татарському полоні до 1246 р., – логічно підкреслює М. Каргер, – то зовсім не обов'язково, щоб він потрапив до полону у Володимирі, адже з не меншою вірогідністю це могло статися й на батьківщині Авдія, в Галицько-Волинській землі [8; 20].

Гіпотеза про перехід галицьких майстрів до князя Ю. Долгорукого висунута російським дослідником Н. Кондаковим. Відтак ця ідея була розгорнута М. Грушевським із такими аргументами: «Сими прикметами галицькі церкви зближують ся до суздальських XII–XIII віків, також будованих з тесаного каменя також багато, на деяких аж занадто декорованими різьбою. Пляни церков стрічаються між ними тотожно вповні, теж і подробиці декорацій: наприклад портал церкви св. Пантелеймона досить близько нагадує церкву Покрова на Нерлі, хоч і ся остатна вже визначається накопиченням різьби, що характеризує взагалі суздальські церкви, тим часом як галицька церква св. Пантелеймона задержує дуже добре міру в декорованю. Ся подібність знаходить... об'яснение в... династичних і політичних зв'язках, які лучать від середини XII віка ... і до часів Романа суздальських князів з галицьким двором: суздальські церкви... правдоподібно, були твором тої ж архітектонічної школи, що і галицькі – галицьких майстрів. В кожному разі в обох групах маємо її самі прикмети: основи київського типу модифікують ся новішими впливами, безперечно західними» [1; 430].

Ця гіпотеза відображена відтак у роботах Д. Айналова, В. Бережкова, М. Вороніна, М. Каргера, Я. Пастернака, Й. Пеленського, А. Чинякова. Однак наукова проблема набула особливої гостроти після археологічних розкопок у Боголюбові (1934–1939 рр.), які виявили багато інших співпадінь між двома архітектурними школами, які історик М. Воронін перелічує у статті, присвяченій взаємовпливам галицько-волинської і володимиро-суздальської архітектури: передусім це типова для обох князівств композиція палацового ансамблю на прикладі Боголюбово (1153 р.) (палац, переходи, княжа церква), ряд загальних архітектурних прийомів: мідні і майолікові підлоги (Боголюбський собор, церква святого Іоана в Холмі, руїни в урочищі Стара катедра і Мстиславів храм у Володимирі-Волинському, Спаська церква в Галичі); поліхромія фасадів (Боголюбський і Успенський собор у

Володимирі 1158 р. та церква Іоана Золотоуста в Холмі XIII ст.); запровадження круглих колон із функціональним призначенням їх як опору (Боголюбський собор 1158 р., церква святих Козьми і Дам'яни в Холмі XIII ст.), а також розташування водосвятської чаші перед західним фасадом храму (Боголюбський ківорій, близько 1165 р., церква Пресвятої Марії в Холмі 1260 р.) [4; 29].

Стаття М. Вороніна спрямована на те, щоб довести присутність вихідців із Володимиро-Суздальської Русі та їх участь у розбудові м. Холма і, таким чином, виявити архітектурні зв'язки між двома землями, висвітлені проте дещо однобічно. Суть поглядів М. Вороніна відображено у його висновку публікації: «Всі характерні риси холмських храмів 40–50 рр. XIII ст., відзначені літописцем, знаходять аналогію у пам'ятках XII–XIII ст. Володимирського князівства, а особливо в будовах боголюбського замку 1158–1165 рр.; це дає нам право припускати, що в числі майстрів, які його будували, могли бути вихідці з Володимира і вони були носіями художньої традиції будівництва Андрія і Всеволода. Інакше важко уявити собі настільки близьке співпадіння художніх рис пам'яток, віддалених одні від одних тривалим проміжком часу» [3; 27].

М. Воронін, як згадував Я. Пастернак, належав до тих учених, хто дискутував щодо галицьких витоків володимиро-суздальської архітектури і скульптури часів правління Ю. Долгорукого та А. Боголюбського. Однак згодом він остаточно погодився з аргументами інших дослідників, визначивши деякі історичні факти. Можливо саме знайомство М. Вороніна з монографією Я. Пастернака «Старий Галич» (1944 р.) кардинально змінило його погляди. Про це пише Я. Пастернак в «Археології України»: «Ленінградський же дослідник будівництва княжої доби Н. Воронін твердив, що це власне Галицька Русь діставала собі будівничих і каменярів із Володимиро-Суздальського князівства. Коли тепер узяти до уваги, що галицький собор був побудований у роках 1154–1157, а за літописними даними Успенський собор у Володимирі над Клязьмою в 1158–1161 рр., тоді стає ясным, що це Я. Осмомисл міг вислати майстрів А. Боголюбському, а не навпаки» [11; 623–624].

У наступний 20-річний період наукової біографії М. Вороніна суттєво змінилося ставлення ученого до проблеми спорідненості галицько-волинської і володимиро-суздальської архітектури. Якщо у своїх ранніх працях учений доводив вплив зодчества Північно-Східної Русі на монументальне церковне будівництво Галицько-Волинського князівства і більшою мірою на будівництво в Холмі, то у двотомній праці М. Вороніна «Зодчество Северо-Восточной Руси XII–XV веков» отримала розвиток гіпотеза, згідно з якою в середині XII ст. галицькі майстри перейшли до Ю. Долгорукого і заклали там основу володимиро-суздальської будівничої школи [2; 107–109].

Він вважав, що саме строгість і лаконічність відрізняють пам'ятки північно-руської архітектури від галицьких. У галицьких церквах, на його думку, переважали романські елементи, тоді як Ю. Долгорукий, що за своїми переконаннями був «грекофілом», одруженим на візантійській принцесі, а також товаришем і однодумцем у питаннях церковної політики новгородського владика Ніфента, не міг схвалювати західні новації галицького зодчества. Як вважає дослідник, «це і зіграло немалу роль в обмеженні діяльності майстрів, що прийшли з Галича, і у випадковості, в кінцевому рахунку, романських елементів в їх північних спорудах» [2; 110].

Можемо припустити, що галицька архітектура на ранніх етапах своєї історії також була позбавлена декоративної пишності. Це своєю чергою вплинуло на аскетичний образ зодчества Володимиро-Суздальської землі, що за часів Ю. Долгорукого стала безпосереднім продовженням одного з етапів історії галицької архітектури, тому тогочасні споруди – Спасо-Преображенський собор у Переславлі-Залеському, церква Бориса і Гліба в Кідекші і храм св. Георгія (св. Дмитрія) у Володимирі можна розглядати як пам'ятки галицької будівельної традиції.

Добре збережені до нашого часу храми в Кідекші і Переяславлі-Залеському демонструють не лише схожість із конструкціями галицьких пам'яток, які не збереглися (система могутніх фундаментів, складених із річкового каменю на білому вапняковому розчині з використанням внутрішніх фундаментних стрічок у соборі Переслава-Залеського і церкві Бориса і Гліба в Кідекші) і системою їх мурів (той самий масштаб гладко обтесаних і щільно підігнаних одна до одної кам'яних квадрат), але й із системою їх декоративного оздоблення без застосування різьби.

Крім того, головною підставою галицького пріоритету у рельєфному декоруванні храмових споруд є загальний характер культури Галицько-Волинської Русі, яка перебувала у тісних взаємовідносинах із західними романськими країнами. Зокрема, М. Каргер дійшов висновку, що «... проникнення «римського скла» (вітражів), католицької водосвятної чаші, вивезеної з Угорської землі, романських порталів, капітелей та інших особливостей декорування фасадів галицьких і холмських церков у Галицьку землю, яка здавна жила в західному оточенні, навряд чи потребує якогось «суздальського опосередкування». Чи не закономірно уявити собі культурний рух у зворотному напрямку? Замість пошуків сумнівних майстрів Ф. Барбаросси, начебто надісланих до А. Боголюбського, чи не природніше бачити у майстрах зі всіх

земель, які працювали у володимирського князя, художників, що прийшли із західної окраїни давньої Русі і вже давно встигли увібрати в себе не тільки високі традиції культури Київської Русі, але й збагатити їх деякою мірою спілкуванням зі своїми західними сусідами» [8; 21].

Схожу думку висловив М. Воронін: «Намагання ввести Русь як незалежну повноправну державу в сім'ю народів Західної Європи дедалі частіше приховувало художню думку до мистецтва романського світу» [2; 47]. Доводячи, свої міркування, вчений констатує схожість планів церкви Спаса в Галичі і Спасо-Преображенського собору в Переяславлі-Залеському, де габарити споруд і сторони підкупольного квадрату є ідентичними [2; 109].

Романські впливи на межі XI–XII ст. були відчутними і в архітектурі Києва, Чернігова, певною мірою – Новгороду і Рязані. Але найбільш яскраво зв'язки давньоруського мистецтва з романською будівельною традицією втілились у галицько-волинській і володимиро-суздальській архітектурних школах. У першій з них вони були постійними і стійкими, а в другій – сприяли формуванню її особливостей. В обидвох школах монументальне будівництво могло бути пов'язане з безпосередньою участю романських майстрів у спорудженні храмів. За гіпотезою О. Іоаннісяна, в Галицькій землі це були спочатку малопольські, а згодом угорські майстри, а у Володимиро-Суздальській – галицька артіль, що вийшла з лона до монгольської будівельної традиції, а згодом майстри, що їх прислав А. Боголюбському німецький імператор Ф. Барбаросса.

О. Іоаннісян вважає, що йому вдалося знайти групу пам'яток, подібних до споруд часів князювання Володаря Ростиславича, Володимира Володаревича і Юрія Довгорукого за багатьма ознаками. Найближчими до ранніх галицьких і ранніх володимиро-суздальських храмів можна вважати такі пам'ятки польського архітектурного мистецтва XI–XII ст. – костел св. Андрія у Кракові, колегіата в Опатові, костел св. Іоана Хрестителя у Прандоціні і колегіата у Вісліці [5; 190].

Тож О. Іоаннісян та П. Раппопорт свого часу намагалися довести, що заслуга у побудові галицьких білокам'яних споруд першої пол. XII ст., а також храмів Ю. Долгорукого належить будівельній артілі з Малопольщі. Припускають, що близько 1119 р. майстри виїхали з теренів Польщі і до 1160-х рр., ймовірно, працювали у володимирських князів. Після смерті керівника артілі, їхнє об'єднання припиняє діяльність, так і не передавши нікому основних секретів свого ремесла [14; 461–462], [7; 35–42], [6; 144–146].

На думку українського вченого І. Могитича, така реконструкція виглядає надто прямолінійною. Зокрема, із згаданих польських костьолів, які нібито збудовані малопольською артілю до приїзду в Галицьку Русь, лише костьол Андрія в Кракові передував церкві Іоанна Хрестителя в Перемишлі, але техніка зведення його стін з грубо обтесаних невеликих блоків не має нічого спільного із застосованим в Перемишлі білокам'яним муруванням. Зокрема, колегіата у Вісліці збудована у другій чверті XIII ст., колегіата в Опатові – в середині XII ст., а костьол Іоанна Хрестителя в Прандоціні – в другій чверті XII ст.

Український дослідник і архітектор В. Петрик також заперечує малопольське походження артілі. На його думку, зразки польських храмів, які наводяться як аналогії до перемишльської церкви, збудовані, якщо не пізніше, то одночасно з церквою Іоанна Хрестителя у Перемишлі. З іншого боку, романські прийоми, характерні для галицької архітектурної школи, з'являються майже одночасно на початку XII ст. у Чехії, Польщі, Угорщині, а тому проблему походження майстрів, що започаткували білокам'яне будівництво в Галичі, треба вирішувати в контексті вивчення міжкультурних зв'язків країн Центральної Європи на межі XI–XII ст. [13; 66–68]. Ймовірно, саме будівничі перемишльської церкви Іоанна Хрестителя першими принесли на Русь романську техніку будівництва з каменю і при цьому спорудили типовий для давньоруської традиції хрестово-купольний храм за візантійською схемою.

Припущення І. Могитича і Р. Могитича проте, що технологія білокам'яного давньоруського будівництва має єдине джерело – Закавказзя, де на той час був поширений спосіб кам'яного мурування, очевидно потребує окремого дослідження, яке б відкрило чимало інших цікавих аспектів [10; 205].

Я. Пастернак, відкривши у 1936-1939 рр. фундамент головного храму Галицького князівства – Успенського собору і оцінивши його значення, у своєму дослідженні «Старий Галич» зазначив: «...старий Галич, як територіально ближчий до Заходу, міг...бути перехідним етапом у засвоєнню архітектурно-декоративних елементів романського стилю далі на північ та на схід розташованими руськими землями. Найбільший будівельний рух міг розвинутися в ньому тільки за часів Ярослава Осмомисла, коли протягом 30 років на його терені не було жодних воєнних акцій, і цей рух та висунутий ним архітектурний стиль могли мати свій вплив і на одночасні будівлі А. Боголюбського та його брата Всеволода» [12; 172].

Отже, факт поширення білокам'яної будівельної техніки на землях Північно-Східної Русі з середини XII ст. унаслідок політичного союзу галицького князя Володимирка Володаревича з

ростово-суздальським князем Ю. Довгоруком ні в кого з дослідників не виникав сумніву. Опис конструкції стін храмів Ю. Довгорукого, здійснений М. Вороніним, дозволяє зробити висновок про їх ідентичність з галицькими пам'ятками.

Висновки. Архітектура Галицько-Волинської Русі до монгольського періоду генетично пов'язана з зодчеством Візантії і Київської Русі, демонструє яскраво виражену тенденцію самостійного розвитку оригінальних мистецьких прийомів. Перебуваючи і надалі в руслі східнохристиянської традиції, галицька архітектура не була ізольованою від тих процесів, що відбувалися в середовищі будівничих Центральної і Західної Європи.

Подібно до того, як князь Володар реалізовував архітектурну програму у Перемишлі (перша чверть XII ст.), так само в середині XII ст. у Ростово-Суздальській землі починається будівнича діяльність Ю. Долгорукого (1090–1157 рр.). Але, оскільки князь перебував у стані війни майже зі всіма давньоруськими князівствами, то будівельну артіль Юрій міг отримати від свого єдиного союзника – князя В. Галицького.

Можна з високою ймовірністю припустити, що артіль із Галича побудувала в Північно-Західній Русі такі храми, як церкву святого Георгія в Юр'єві-Польському, Спасо-Преображенський собор у Переславлі-Залеському, церкву Бориса і Гліба в Кідекші і церкву Георгія у Володимирі. Ця архітектурна програма Ю. Довгорукого реалізовувалась впродовж 1148–1157 рр. Діяльність артілі, що працювала у Володимиро-Суздальської Русі, не припинилась і після його смерті. Будівництво Золотих Воріт у Володимирі (1158–1164 рр.) при А. Боголюбському могло стати останнім епізодом у творчості галицьких майстрів на цих теренах.

Таким чином, дві школи давньоруського зодчества – галицько-волинська і володимиро-суздальська – зобов'язані своїм походженням романській архітектурі, що збагатила їх новою будівельною технікою, системою різьблення архітектурного декору, образністю рельєфних зображень, способами опрацювання деталей, своєрідними декоративними елементами, типовими для романського стилю в Європі.

Список використаної літератури

1. *Грушевський М.* Історія України-Руси. Київ: Наук. думка, 1993. Т. III. 586 с.
2. *Воронин Н. Н.* Зодчество Северо-Восточной Руси XII–XV веков. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. Т. I. 564 с.
3. *Воронин Н. Н.* К вопросу о взаимоотношении галицко-волинской и владими́ро-суздальской архитектуры XII–XIII веков. КСИИМК. М.:Л.: Изд-во АН СССР, 1940. С. 22–27. Вып. III. [54 с.].
4. *Воронин Н. Н.* О дворе Андрея в Боголюбове. КСИИМК. М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1939. Вып. II. С. 29–30. [42 с.].
5. *Ионнисян О. М.* Зодчество древнего Галича и архитектура Малопольши. *Acta archaeologica Carpatia*. 1988. Т. XXVII. С. 185–218.
6. *Иоаннисян О. М.* Зодчество Северо-Восточной Руси XII–XIII веков (Приложение №2). Дубов И. В. Города величеством сияющие. Ленинград: Изд-во Ленинград ун-та, 1985. 184 с.
7. *Иоаннисян О. М.* О раннем этапе развития галицкого зодчества. *Краткие сообщения Института археологии АН СССР*. 1981. № 164. С. 35–42.
8. *Каргер М. К.* Зодчество Галицко-Волинской Руси в XII–XIV веках. КСИИМК. Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1940. С. 14–21. Вып. III [54 с.].
9. *Лазарев В. Н.* Скульптура Владимиро-Суздальской Руси. *История русского искусства*. Москва: Изд-во АН СССР, 1953. С. 396–441. Т. I. 576 с.
10. *Літопис руський за Іпатським списком перекл.* Л. Махновець. Київ: Дніпро, 1990. 691 с.
11. *Могитич І.* Архітектура Галицької землі княжого періоду. *Народознавчі Зошити*. 2000. Зош. 2. С. 202–221.
12. *Пастернак Я.* Археологія України. Первісна, давня та середня історія України за археологічними джерелами. Торонто, 1961. 788 с.
13. *Пастернак Я.* Старий Галич: археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр. Івано-Франківськ: Плай, 1998. 348 с.
14. *Петрик В.* До проблеми формування галицької архітектурної школи. *Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції*. Тези між нар. конф.. Львів, 1993. С. 66–68.
15. *Раннопорт П. А.* К вопросу о сложении галицкой архитектурной школы. Москва: Наука, 1968. С. 459–462.
16. *Раннопорт П. А.* Холм. *Сов. археология*. 1954. Т. XX. С. 313–323.

References

1. *Hrushevskiy M.* Istoriiia Ukrainy-Rusy. Kyiv: Naukova dumka, 1993. T. III. 586 s.
2. *Voronin N. N.* Zodchestvo Severo-Vostochnoy Rusi XII–XV vekov. Moskva: Izd-vo AN SSSR, 1961. T. I. 564 s.
3. *Voronin N. N.* K voprosu o vzaimootnoshenii galitsko-volinskoy i vladimiro-suzdalskoy arkhitektury XII–XIII vekav. KSIIMK. M.-L.: Izd-vo AN SSSR, 1940. S. 22–27. Vyp. III. [54 s.].
4. *Voronin N. N.* O dvore Andrey a v Bogolyubove. KSIIMK. – M.-L.: Izd-vo AN SSSR, 1939. Vyp. II. S. 29–30 [42 s.].

5. *Ionnisyan O. M.* Zochestvo drevnego Galicha i arkhitektura Malopolshchi. Acta archologica Carpatia. 1988. T. XXVII. S. 185–218.
6. *Ioannisyan O.M.* Zochestvo Severo-Vostochnoy Rusi XII–XIII vekov (Prilozhenie №2). Dubov I.V. Goroda velichestvom siyayushchie. L.: Izdatelstvo Leningradskogo universiteta 1985. 184 s.
7. *Ioannisyan O. M.* O rannem etape razvitiya galitskogo zochestva. *Kratkie soobshcheniya Instituta arkheologii AN SSSR.* 1981. № 164. S. 35–42.
8. *Karger M. K.* Zochestvo Galitsko-Volynskoy Rusi v XII–XIV vekakh. KSIIMK. M.-L.: Izd-vo AN SSSR, 1940. S. 14–21. Vyp. III. 54 s.
9. *Lazarev V. N.* Skulptura Vladimiro-Suzdalskoy Rusi. *Istoriya ruskogo iskusstva.* Moskva: Izd-vo AN SSSR, 1953. S. 396–441. T. I. 576 s
10. *Litopys ruskyi za Ipatyskim spyskom pereklav* Leonid Makhnovets. Kyiv: Dnipro, 1990. 691 s.
11. *Mohytych I.* Arkhitektura Halytskoi zemli kniazhoho periodu. *Narodoznavchi Zoshyty.* 2000. Zosh. 2. S. 202–221.
12. *Pasternak Ya.* Arkheolohiia Ukrainy. Pervisna, davnia ta serednia istoriia Ukrainy za arkheolohichnymy dzherelamy. Toronto, 1961. 788 s.
13. *Pasternak Ya.* Staryi Halych: arkheolohichno-istorychni doslydy u 1850–1943 rr. Ivano-Frankivsk: Plai, 1998. 348 s.
14. *Petryk V.* Do problemy formuvannia halytskoi arkhitekturnoi shkoly. *Halytsko-Volynska derzhava: peredumovy vynyknennia, istoriia, kultura, tradytsii.* Tezy mizhnarodnoi konferentsii. Lviv, 1993. S. 66–68.
15. *Rappoport P.A.* K voprosu o slozhenii galitskoy arkhitekturnoy shkoly. Moskva: Nauka, 1968. S. 459–462.
16. *Rappoport P.A.* Kholm. *Sov. arkheologiya.* 1954. T. XX. S. 313–323.

ДАВНЕГАЛИЦКА АРХИТЕКТУРА В КОНТЕКСТЕ САКРАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ РУСИ XII–XIII ст.

Чуйко Олег Дмитриевич – кандидат искусствоведения, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатский национальный университет им. В. Стефаника» г. Ивано-Франковск

Статья посвящена особенностям развития сакральной архитектуры Галицко-Волынского княжества, которая, находясь в русле восточно традиции, использовала романскую строительную технику и сформировала систему декоративной отделки сооружений с применением белокаменной резьбы, является типичным для центрально- и западноевропейской художественной традиции. Освещены отдельные аспекты научной дискуссии относительно взаимовлияния галицко-волынской и владими́ро-суздальской каменной архитектуры XII–XIII вв.

Выявлено, что, несмотря на явные признаки западноевропейских влияний, средневековые церкви на территории Западной Руси свидетельствуют об особенностях местной архитектурной традиции, выраженную в технологии строительства, тенденциях обустройства интерьеров в уникальном внутреннем пространственные храмовых сооружений.

Ключевые слова: Средневековье, архитектура, романская стилистика, Галич, Холм, Владимиро-Суздальское княжество.

ANCIENT GALICIAN ARCHITECTURE AGAINST THE BACKGROUND OF SACRAL CULTURE OF RUS IN THE XII-XIII CENTURIES

Chuyko Oleh – Candidat of Arts Criticism, Associate Professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk

The paper considers peculiar development of sacral architecture of the Kingdom of Galicia-Volhynia which, while being congruent with the Eastern Christian tradition, still applied Romanesque building techniques and created building decoration system involving white-stone carvings typical of Central and Western European artistic tradition. It also covers some aspects of scholarly discussion concerning mutual influence of Galicia-Volhynia and Vladimir-Suzdal stone architecture of the XII–XIII centuries.

We find that, despite abundant signs of Western European influences, medieval churches on the territory of West Rus testify to the local architectural tradition peculiarity, expressed in the technology, design and arrangement trends and unique temple interior decoration.

Key words: Middle Ages, architecture, Romanesque style, Halych, Chelm, Vladimir-Suzdal Principality

UDK 304.44:7.04

ANCIENT GALICIAN ARCHITECTURE AGAINST THE BACKGROUND OF SACRAL CULTURE OF RUS IN THE XII-XIII CENTURIES

Chuyko Oleh – Candidat of Arts Criticism, Associate Professor, Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

The paper considers peculiar development of sacral architecture of the Kingdom of Galicia-Volhynia which, while being congruent with the Eastern Christian tradition, still applied Romanesque building techniques and created building decoration system involving white-stone carvings typical of Central and Western European artistic tradition. It

also covers some aspects of scholarly discussion concerning mutual influence of Galicia-Volhynia and Vladimir-Suzdal stone architecture of the XII-XIII centuries.

The aim of this paper is to reveal stylistic peculiarity of ancient Galician construction school sacred buildings, as well as stone temples on the territories of Northern Rus, as well as explore the factors of their development and popularity during the period of Romanesque domination and the subsequent role in the national religious construction.

Research Methodology. In this paper we opt for the complex system approach due to the multilevel nature of the research object, since it concerns to the spheres of cultural studies, history, sociology, archeology and art criticism. Based on historical and sociocultural approaches, we provide insight into the evolutionary dynamics of cultural links between Galician Rus and Central and Western European countries, which predetermined to a great extent the nature of church architecture of Galician lands in the princely era.

Findings. We explore close political and cultural contacts between the Kingdom of Galicia, Hungary, Poland and other medieval countries, which contributed to popularity of the Romanesque stylistic and technological techniques in construction processes on the territory of the Galician and Vladimir-Suzdal lands.

We find that, despite abundant signs of Western European influences, medieval churches on the territory of Southwest Rus testify to the local architectural tradition peculiarity, expressed in the brickwork technology, design and arrangement trends and unique temple interior decoration.

Novelty. Academic novelty of the research results lies in the fact that we address Ruthenian religious buildings holistically, in cultural terms and against the background of historical reality, as a result of intercultural links between Galician Rus and other medieval European states. We single out several Ancient Galician churches and analyze them from the perspective of stylistic inspirations in the Galician school architecture of the XII-XIII centuries.

We also differentiate design features and stylistic peculiarities of Ancient Galician temples according to their correspondence with Western European art and style systems and local architectural tradition. We identify originality of the local architectural school of Ancient Rus in its western territories.

Practical Application of the Research. Basic concepts and conclusions of this paper might be used as the basis for studying and analyzing cultural and artistic heritage of Ukraine, as teaching aids in educational courses on the history of Ukrainian culture, cultural studies and regional ethnography. Research results might also be useful in museum and excursion practice when creating accompanying art-study texts.

Key words: Middle Ages, architecture, Romanesque style, Halych, Chelm, Vladimir-Suzdal Principality.

Надійшла до редакції 26.10.2019 р.

УДК 791.83

ЦИРКОВЕ МИСТЕЦТВО У ПРОСТОРИ ТА ЧАСІ: ВІД КОЛІЗЕЮ ДО АМФІТЕАТРУ ЕСТЛІ; ВІД СКОМОРОХІВ ДО СУЧАСНОСТІ

Поспелов Олег Олександрович – аспірант, Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого, м. Київ
 orcid.org/0000-0002-4171-3678
 doi.org/10.35619/ucpmk.vi30.180
 duopospelov@gmail.com

У контексті дослідження особливостей розвитку циркового мистецтва і циркової справи на західноукраїнських землях кінця XVIII–XIX ст. поставлено завдання простежити процес становлення циркового мистецтва на етнічній території України. Розглянуто проблематику визначення зв'язку сучасного циркового мистецтва України з мистецтвом скоморохів; зроблено спробу визначення ступеню «спорідненості» зв'язку цирку Нового часу з давньоримським циркум.

З'ясовано, що через брак історичних відомостей не існує підстав пов'язувати творчість скоморохів із генезою професійного циркового мистецтва в Україні. Більш коректним є визначення витоків сучасного циркового мистецтва в перших гастрольних виступах на етнічній території України західноєвропейських акробатичних і циркових труп, які належать до другої пол. XVIII ст., виходячи зі значущості їх впливу на системність подальшого розвитку циркових жанрів і циркового мистецтва. Розглянуто і визначено спільні риси, відмінності і особливості цирку Нового часу і давньоримського цирку.

Ключові слова: цирк, циркове мистецтво, історія цирку, витoki циркового мистецтва, мистецтво скоморохів, давньоримський цирк.

Постановка проблеми. З приводу того, чи правомірно вважати сучасний цирк спадкоємцем циркових видовищ Древнього Риму, або ці два явища поєднані лише спільною назвою і не мають між собою «спорідненого» зв'язку, існують певні суперечності і сумніви, і, час від часу, у науковому дискурсі виникають дискусії з цього питання.